

Forma aktua

Dames, Heren, Hooggeacht publiek, leuk dat u hier bent, maar bereidt u voor: u dacht hier te komen voor vrijblijvend kunstgenot, dat genot staat, maar vrijblijvend wordt het niet.

Maar ik wil u eerst meenemen naar de andere kant van de aardbol en wel naar het exotische Japan want het zal u bij binnenkomst al zijn opgevallen: deze tentoonstelling hangt samen met de Japanse cultuur.

Forma Aktua is daar overigens niet uniek in. Rond 1890 had in Parijs ene Siegfried Bing een winkel, gespecialiseerd in Oosterse kunst, waar onder meer Vincent van Gogh Japanse prenten kocht. In 1895 opende hij in de Rue de Provence een nieuwe meer prestigieuze galerie, genaamd Art Nouveau, waarin zowel de Britse Art and Crafts Movement als Japanse kunst naast elkaar werden geëxposeerd. Het mengsel van die twee werd al gauw heel populair en vernoemd naar de galerie: Art Nouveau, in Duitsland overigens naar een tijdschrift die deze nieuwe stijl propageerde: Jugendstil. Tot in de stad Groningen zijn de gevolgen zichtbaar.

De Japanse cultuur is te illustreren met de opleiding tot Samoerai, een militaire kaste, te vergelijken met de Middeleeuwse ridders. Deze krijgers werden zowel getraind in zwaardvechten als in bloemschikken. Praktische vaardigheden gingen hand in hand met verfijnde esthetiek.

Dat laatste gold niet alleen beeldende kunst maar ook poëzie, de hier meest bekende vorm is de *Haiku*: een drieregelig gedicht van 17 lettergrepen, ingedeeld in respectievelijk 5, 7 en 5 lettergrepen per regel. Een bekende 17^e eeuwse Haiku luidt:

Oh, oude vijver,
een kikker springt van de kant,
geluid van water.

(Matsuo Basho 1644 - 1694)

De Haiku richt zich op het vastleggen van een klein moment van zintuiglijke verwondering. Het gaat om dingen die je voelt, hoort, ruikt of ziet. En dan niet zozeer WAT je feitelijk waarneemt, maar HOE dat voelt, of ruikt of klinkt.

En zo mag u alle werken die u hier om u heen ziet ook bekijken.

Sylvia Bokkerink, Sumi-e

De techniek die Sylvia Bokkerink gebruikt staat bekend als *Sumi-e*, schilderijen op papier met op een inkssteen gewreven inkt, het woord Sumi betekent namelijk inkt, en e is afbeelding. Door meer of minder water toe te voegen kun je met inkt meerdere grijstinten maken. In de *Mokkotsu* of beenderloze techniek worden die verschillende grijstinten zelfs in een enkele penseelstreek toegepast. Door het langharig penseel eerst in het meest verdunde, het lichtste grijs, dan voor tweederde in een middentoon en tenslotte met de punt in zwarte inkt te dopen ontstaan in de lengte van de haren drie grijstinten die in elkaar overlopen: licht bij de schacht, donkerder in het midden en zwart aan de punt. Met één streek met de zijkant van het penseel heb je dan een bamboestengel met schaduw en al.

Ook de penseelstreken berusten niet op toeval, net zo min als de manier om het ding beet te pakken. Houd je het penseel rechtop dan krijg je dikkere of dunnere lijnen, dit met de bedoeling om kracht uit te drukken. Houd je hem schuin dan ben je gebonden aan acht voorgeschreven varianten: twee horizontaal, namelijk schuin van je af en schuin naar je toe en evenzo twee verticaal en vier in de twee verschillende diagonalen. Deze streken dienen om emotie weer te geven. U begrijpt het al: in de combinatie van de rechte en de schuine posities ontstaan krachtige emoties.

Er zijn allerlei verfijningen. In de *Haboku* techniek wordt aan nog vochtige vlakken lichtgrijze inkt donkere tinten toegevoegd, waarmee allerlei overvloeiingen ontstaan. De *Hatsuboke* penseelstreek berust op een zwaar verzadigd langharig penseel waarvan de streken het effect van morsen of gieten meekrijgen. En dan hebben we het hier alleen nog maar over de basistechnieken. Er zijn tal van traditionele en minder traditionele toepassingen met bloemen, planten, dieren, landschappen, bamboes en grassen tot aan de raadselachtige Zen-schilderingen die bedoeld zijn om de geest van de toeschouwer zodanig te ontwrichten dat hij hem eindelijk eens gaat gebruiken.

Want let wel, alle Sumi-e heeft een spiritueel doel, niet zozeer om een orchidee, een vogel of een vergezicht weer te geven, maar om een emotie of stemming zichtbaar te maken.

Aldus kun je ook natuurverschijnselen als seizoenen schilderen net zoals dat in een achttiende eeuwse Haiku wordt gezegd:

Onder de halmen
van de herfst, die voorbijgaat
verbergt zich de stroom

(Kaya Shirao 1738-1791)

Elsa Visser Papierkunst

Niet alleen de inkschildering, ook de papierkunst is verbonden met het verre oosten. Tenslotte is papier uitgevonden in China en wel in het jaar 105 door ene Cao Lun, een eunuch verbonden aan het keizerlijk hof in Chang'an. Deze man raakte gefascineerd door het gedoe van wespen die immers nesten bouwen van een soort karton dat ze verkrijgen door plantaardig materiaal als houtvezels en kleine brokjes boomschors fijn te kauwen. Door vermenging met speeksel ontstaat dan een pulp dat na droging een vaste substantie wordt: papier.

Cai Lun maakte een studie van deze bedrijvigheid en slaagde er tenslotte in om zelf als eerste mens ook papier te maken. Die kunst nam al gauw een hoge vlucht in China met grote voordelen voor administratie, communicatie en onderwijs. In de slag van Talas in het jaar 751 tussen Chinese en Arabische legers werden enkele Chinese papiermakers gevangen genomen en zo kwam de kunst van het papierscheppen in de Arabische wereld terecht. Het bleef heel lang een Arabisch exportartikel, de eerste Europese papiermolen werd pas in 1282 gebouwd in het Spaanse koninkrijk Aragon. Daarna werd papier snel algemeen in Europa.

Origami is de Japanse kunst van papiervouwen, in de regel uit een rechthoekig stuk. Wanneer het papier wordt bijgesneden wordt het *kirigami* genoemd.

Dat vouwen kan met rechthoeken, meer het kan ook heel complexe vormen aannemen, want het is een heel wendbaar materiaal, zoals u kunt zien in de papierkunst van Elsa Visser. Het is ook een heel subtiel materiaal waarin veranderlijkheid van de natuur kan worden gevangen. En het is kwetsbare materie wat associeert met vergankelijkheid en het ontdekken van de onveranderlijkheid in de kleine tijdelijke veranderingen.

Al deze elementen zitten in het werk van Elsa Visser en ook in deze klassieke Haiku:

Insecten zoemen

Wanneer de kamperfoelie
een bloem laat vallen

(Yosa Buson 1716-1784)

JanWillem Eskes, schilderijen

Een andere vorm in de klassieke Japanse kunst is het minimalisme: een maximum aan uitdrukking met een minimum aan middelen. Het vereenvoudigen van vormen en middelen tot de essentie. Vaak is de achtergrond dan een spirituele: een hulpmiddel of richtingwijzer bij meditatie.

We kennen dat ook in de Europese kunst: Malevitch, de schepper van het zwarte vierkant op witte achtergrond was een aanhanger van de theosofie van madame Blavatsky en maakte buiten het atelier in de rol van Guru de straten van Moskou onveilig. En Piet Mondriaan was een aanhanger van de variant die door Blavatsky's zaakwaarnemer in Europa, Rudolf Steiner, was ontwikkeld: de antroposofie en hij verbond kosmische betekenissen aan horizontalen en verticalen.

Richtingenstrijd werd hier heel letterlijk genomen: Mondriaan kwam in conflict met Theo van Doesburg over het gebruik van diagonale lijnen - 'Elementarisme' noemde Theo dat – terwijl Mondriaan vond dat uitsluitend horizontalen en verticalen waren toegestaan.

Een van de vormen van Japans minimalisme is de 'droge tuin' of '*Kare sansui*'. 'Sansui' betekent letterlijk 'berg-water' maar staat voor 'landschap'. 'Kare' komt van het werkwoord 'kareru' dat 'verdorren' of 'verdrogen' betekent. We zien bijvoorbeeld een vlakke vloer van kiezelstenen waarin her en der, in uitgekiende compositie een paar grotere steenbrokken zijn geplaatst. Naast de kleur en vorm spelen ook licht en schaduw een essentiële rol. Dit type tuin wordt ook wel Zen tuin genoemd, vanwege de meditatieve functie en worden dan ook veel bij kloosters aangetroffen alwaar de monniken 's ochtends de kiezels in geometrische patronen harken teneinde de meditatie in de juiste banen te leiden.

En zo kunt u ook de schilderijen van JanWilem Eskes bezien: stenen vormen, tot een essentie van licht en schaduw teruggebracht.

Monumenten van verstilling en verinnerlijking, wie ze beziet raakt als

vanzelf in zichzelf verzonken. Uitnodigingen tot contemplatie en zelfinzicht.

Of, zoals de dichter het ooit verwoordde:

Ik schepte de maan
in mijn schotel en goot hem
weg met het water

Ryūho, 1595 -1669

Dames en heren, ik kom nu toe aan uw thuisopdracht.

U bekijkt de hier geëxposeerde werken met de grootst mogelijke aandacht, u gaat straks naar huis en begint met nadenken over een Haiku van eigen hand.

U weet hoe het moet: een Haiku telt slechts 3 regels, de eerste heeft 5, de tweede 7 en de derde 5 lettergrepen.

U drukt er de stemming mee uit die u hier bij deze tentoonstelling opdoet en u levert het vers - het mogen ook meerdere Haiku's zijn - binnen 14 dagen in hier bij Forma Aktua. Vergeet niet om uw naam er onder te zetten.

Hier worden ze dan geprint, gebundeld en ter inzage bij de tentoonstelling gevoegd.

En zo bent u binnenkort mede-exposant, met als doel deze tentoonstelling met uw gevoelens nog meer te verdiepen en te verrijken.

Ik wens u veel succes.